

**Крім
Охріма**

Павло Вольвач

Крім Охріма

Львів

Видавництво Старого Лева

2026

УДК 821.161.2-4
В71

Павло Вольвач

В71 Крім Охріма : коротка проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2026.
368 с.

ISBN 978-966-448-557-6

Оповіді у «Крім Охріма» є частиною великої мемуарної панорами, де особисті спогади перетворюються на спосіб осмислення часу. Як і у попередній книжці Павла Вольвача «20 + 1, або Земля мертвих», тут через розмови, зустрічі, подорожі й випадкові епізоди вимальовується простір, у якому приватне життя постійно перетинається з історією. Карпатські перекази, родинна пам'ять, сліди визвольної боротьби й атмосфера літературного середовища поєднуються в густу есеїстичну розповідь. Тут поряд існують різні покоління, голоси і тіні минулого, а пам'ять стає спробою побачити в людських долях відбиток великої історії.

УДК 821.161.2-4

Фото, вміщені у книзі, надані автором.

© Павло Вольвач, текст, 2026
© Наталя Шульга, обкладинка, 2026
© Видавництво Старого Лева, 2026

ISBN 978-966-448-557-6

Усі права застережено

Під чужим прізвищем

Він справляв враження людини, бувалої в бувальцях. Вимоклі очі голубіли з обличчя, дубленого, як стіл у корчмі. В давній, складеній з букових колод гуцульській корчмі. На перших порах знайомства уява поселяла його чомусь саме там. Шрам, що темнів із кутка ока по вилиці, додавав у нафантазований антураж сюжетної гостроти. Як-то сварка за любаску, порахунки з ворогуючим родом чи ще яка опришківська пригодонька — погляд, мабуть, через оптику шаблону, але кадр зрушився, все, мигтять бартки, мечуться тіні, а над скриками й схрипами біснується скрипка.

В реальності колориту було менше. Невисокий чоловік із попівським хвостиком йшов столичними вулицями. У Київ він доїжджав електричкою з Фастова. Хтозна, куди він прямував, погойдуючи наплічною сумкою. Може, на Ярвал, у Театральний інститут, де викладав сценарну майстерність. Міг і до Спілки письменників. Та хіба мало? Десь ми отак і перетнулися, заочно знаючись.

— Портяк...

Густий, із хриплинкою голос ворухнув надгуб'ям, підголеним до щітки вусів.

— ...Василь.

Не скажу за амбре, не пам'ятаю, а ось стриманою силою від новонабутого знайомця війнуло, факт. Він узагалі був стриманий. «Та що ти хочеш з гуцулів? Вони люди химерні», — казав мені потім один віршотворець. Що вкладалося в ці слова, не знаю донині. Люде різні. Але повернімося до Портяка.

Під ту пору в мене не було жодної його книжки. Але вже мав відкриття, десь побачивши: новела про два подружжя старих гуцулів, чиї діти, «лісові хлопці», воюють, поки старі переховуються в бункрі. Вона вп'ялася в пам'ять, прочитана в «Літературній Україні» ще бозна-коли, ще за різночинних запорізьких часів, що й назва забулася, й прізвище автора вивітрилося. А виявляється, що ця новела належала саме Портякові. Помилки бути не могло, та й сплутувати не було з чим — таке до протокольності аскетичне письмо, ніби вирізьблене з дерева. Лезо там між словами точно не втиснеться. «У неділю рано» — ество, пам'ятається, тьохнуло — ніби знайшов утрачену річ. Прорізалася з непам'яті й ще одна новела, здавна читана в якомусь журналі, апокрифічна й колиха від алегорій — «Ісход». Додавалося бонусом до знайомства.

Підігрівали цікавість і розмови з Герасим'юком. Вони дружили.

— Х-хо, Портяк! Запам'ятай: є три українські новелісти — Стефаник, Тютюнник і Портяк!

— А Коцюбинський, Косинка? А...?

— Ну, я не дуже розбираюся в прозі. Але одне Портякове оповідання переважає принаймні оті всі сучасні викаблчування.

Окрім своїх вражень, вірив я й Герасим'юковим. Але зважав на приятельські симпатії, та й земляцькі теж. Тим пак, що на тлі

письмаків-гуцулів — Павличка, двох Марій, Влад і Матіос, Кухти, Андрусяка, Петросаняк, ще кількох — чи не найбільший вияв гуцульськості Герасим'юк схильний був убачати саме в Портякові.

— Печений г'уцул — так у нас говорять, — герасим'юківський палець штрикав повітря. — Василь — із самих верхів. Вище нікого немає. Хіба ведмеді та румунський кордон.

Отож особистість плюс колорит краю — перший фактор, на якому ґрунтувалося моє зацікавлення. Другий теж не забарився, й ліг невдовзі козирем на стіл. На корчемний стіл, із кружальцями від келішків, так. Або на той, за яким у чайній сидить герой Портякової новели «Вибір Скорого», сидить і чатує на зрадника. Козир, сиріч книжка, був подарований автором, ми з ним уже встигли потроху зблизитися. Книжка називалася «У снігах», і була в ній жменька оповідань. Нерясною була й кількість слів, але жодне з них не пускалося повз читача, іноді виводячи емоції в такі пласти, що словом і не виповідаються. Десь так: є слово, стиснуте й ваговите, як камінь, а крізь нього пульсує ще щось. Оце «ще щось» могло навіть бути первиннішим за слова. Усім цим таїнам гора Кострича темніє тлом.

Сашко Хоменко, з яким ми якось бачили Портяка в метро, в компанії з Герасим'юком, Лазаруком і ще кимось, а потім обговорювали портяківську книжку в забігайлівці на Житньому ринку, казав так:

— Хтось із абсугдистів, здається, Йонеско, писав: «На сцені з'являється історична пгавда. Вигляд вона має блідий і обскубаний». Оце десь про це письмо. В тому сенсі, що воно абсолютно позбавлене пафосу. І перевите болем.

— Це не оповідання, це — сенсорні згустки! — бувало, провадив своєї Герасим'юк, я з ним часто заводив Портякову тему.

— А що мало їх, ну так що ж? Хуан Рульфо взагалі написав п'ятнадцять новел, але це мексиканська і світова класика. Запам'ятай: Хуан Рульфо!

Штонь, із яким розмови теж іноді заходили на відповідні стежі, вкрадливо перепитував:

— Рульфо, кажеш? Ну, звісно-звісно.

Після павзи в слухавці з оболонського на троєщинський берег летіло:

— Тільки в Портякових змістах немає нічого, не проговореного Стефаником, Тютюнником і... і отим хлопцем — нагадай... Косинка! Да!

Цікавим міг би бути батл між ними, Штоном і Герасим'юком. А може, такі герці й бували, а я просто не в курсі. Остаточна реакція за паном-часом. Портяк як людина приваблював мене тут і-тепер. Симпатія — річ летюча, витає в повітрі. Щось міг відчувати й він. Після відкриття якоїсь виставки в музеї Шевченка Портяк кілька разів зупинявся біля мене за фуршетним столом. Почаркувалися і раз, і вдруге.

— Ти, я так відчуваю, з тих, що справжні, — раптом зронив Портяк кризь гамір. — Дай Боже здоров'ї!

У грудях мені потепліло, а життя враз вклалося в справедливую течію. Перед тим Портяк однією фразою та ще поглядом привів до тями нетверезого богемця, що починав поводитись абияк. Від нього таки віяло серйозністю мастифа, від цього гүцула. Ми погомоніли, почаркувавшись іще.

— Добре є, — відщипнувши виноградину, Портяк відійшов. Він тоді весь вечір снував, білів штаньми. Здається, вже був у статусі вченого секретаря музею.

Звідтоді зустрічі стали трохи частішими, зокрема й у музейних стінах. Там добре сиділося, в кабінеті на другому поверсі, тісному від книг і паперових стосів («А шо, буду даром кулешу їсти?» — жартував Портяк). З поштівки на боковині шафи поглядав графічний Шухевич, схожий на римські барельєфні профілі. Запах коньяку перебивався димом Портякової цигарки, вплітався в розмову. Про війну командарма та його вояків — найчастіше. Про Шевченка. Про Гуцульщину. Про літературу значно менше. Портяк старався не давати замашних оцінок чи обговорювати когось позаочі. Міг усміхнено скривитися: «Замполіт...». Хвалив ваговито, але теж стримано. Іноді здавалося, що його мало обходять зовнішні чинники, на відміну від певних внутрішніх приписів, за якими задумав прожити життя, не нав'язуючи нікому, але й не відхиляючись. Звідси й невидимий словомір, що був у ньому вмонтований — генами чи ним самим, але був.

Шевченківська премія, на яку був номінований в кінці нульових і на яку, на думку багатьох, заслужив, його так само ніби й не обходила. Друг-Герасим'юк, той ходив піднесеним заздалегідь, чи не з першого дня висунення землякової кандидатури: «Цього року Портяк точно стане лауреатом!». Але більшість членів комітету, Герасим'юкові колеги, вирішили інакше, зваживши не на якість письма, а на голову комітету. У тодішнього голови Жулинського з Портяком були свої порахунки, тож номінант пішов ув один бік, а лавреатство в інший. «У нас прозаїків такого

рівня, як Портяк, — зó два добрі десятки», — публічно пояснював тоді один відомий критик і меценат, автор книги-дороговказу для всіх українців, які не хочуть бути бідними. «Він зараз у нас один, — казав цей же літератор через якийсь час, уже не входячи до Шевкому. — Дивовижний новеліст. Дивови-и-ижний...» На мої спроби відтворити жести й інтонацію того критика Портяк хіба вусами ворухив, до шраму в куточку ока додаючи усміхнених зморщок.

До речі, про шрам, раз згадалося. Історія цілком вкладалася у той корчемний образ, який я накидав Портякові. Все за законами жанру. Присілок. Весілля. Хлопці з села, «чоловік п'єть», як розповідав Портяк, і він серед них, прийшли туди незапрошеними — за гуцульськими звичаями, неодруженим парубкам це дозволяється. «Запхали цимбалістови яку десетку межи струн». Танцювали, пили до міри, все було добре. Коли виник дрібний конфлікт, хлопці «пішли гет». Далеко, одначе, не відійшли. Гурт із весілля їх наздогнав, але побити не побив, позаяк був п'яним, а хлопці майже тверезі. Хлопці нападникам дали прочухана.

Тут би можна було ставити крапку, але вона, очухавшись, зробила виверт у кому. Поки один із побитих, не заспокоївшись, побіг по ніж, слід зробити павзу й визнати: образ Портяка-забіяки, ба навіть трохи не зарізяки, виявився плодом моєї фантазії. В дійсності все було не так. П'яне дурило, вернувшись, уже продовжило бійку з ножом. Портяку він порізав обличчя, дивом не вибравши око, а ще одному завдав удару в спину. Позаяк дурило було колгоспним бригадиром, плюс партійним, то він ще й звинуватив хлопців у нападі, затявшись посадити.

У розвитку сюжету привідкривається справжній, а не науявлюваний Портяк. Хлопець, який «або пише, або читає», як казала про нього мати (яка сама читала малому всю «Катерину» напам'ять), спраглий знань відмінник, який уже в юні роки «знав усе про Шевченка» і всотував світ «чіпким хлоп'ячим поглядом». Може, самозаглибленості сприяла й дитяча травма коліна, через що й армію оминув (виправила дефект пізніша операція). У будь-якому разі варіант гірського «жигана» — це не про Портяка. При тому постояти за себе й справедливість він міг, і у випадку з бригадиром обрав саме той спосіб, який потрібно. Для початку юний Портяк поїхав у район і зняв побої. А поки розкручувалася справа, таки зініційована бригадиром, засів за юридичну лектуру. «“Кримінальний кодекс” у червоній цупкій палітурці я пам'ятаю», — підтверджував пізніше Портяків брат Іван, середульший, а менший, Никола, може, теж щось додав би, але зв'язок у горах поганий, і вже навіть брат і односелець Іван запевняв, що з таким кутком «нема бєсїди».

На суді Портяк відмовився від адвоката й захищав себе сам. Суд Портяка виправдав.

— Хіба хочеш, мусиш, — у відповідь на мої подивування Портяк підсмикував усміхненим вусом.

— Всьому навчишся, як життя притисне.

Життя притискало Портяка чи не від народження, покидало світом теж. Перед тим, як прибитися до журналістики, був лісорубом у Карпатах, вантажником, такелажником, їздив на лісозрубках в Латвію й Кацапстан, «заробляв рубель». Не знаю, чи там десь задіювалися юридичні пізнання. Не розповідав. От як